

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Govor Vranića kod Goražda

Završni diplomski rad

Kandidatkinja:

Amela Hodo

Mentor:

Prof. dr. Senahid Halilović

Sarajevo, 2018.

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet

Amela Hodo

Indeks br. 2316/2015; redovna studentica

Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik; dvopredmetni studij

Govor Vranića kod Goražda

Završni diplomski rad

Predmet: Dijalektologija

Mentor: Prof. dr. Senahid Halilović

Sarajevo, septembar 2018.

Sadržaj

1. UVOD.....	6
2. FONETIKA.....	8
2.1. Vokalizam.....	8
2.1.1. Vokal <i>a</i>	8
2.1.2. Vokal <i>u</i>	8
2.1.3. Vokal <i>o</i>	9
2.1.4. Vokal <i>i</i>	9
2.1.5. Vokal <i>e</i>	9
2.1.6. Refleks glasa <i>jat</i>	10
2.1.7. Redukcija i ispadanje vokala.....	10
2.1.8. Sažimanje vokala.....	11
2.1.9. Prijeglas.....	11
2.2. Konsonantizam.....	12
2.2.1. Glas <i>h</i>	12
2.2.2. Glas <i>f</i>	13
2.2.3. Glas <i>v</i>	13
2.2.4. Prednjonepčani suglasnici <i>č</i> i <i>ć</i> , <i>dž</i> i <i>đ</i>	13
2.2.5. Glas <i>j</i>	14
2.2.6. Glas <i>lj</i>	15

2.2.7. Glas <i>l</i>	15
2.2.8. Glas <i>nj</i>	15
2.2.9. Glasovi <i>m i n</i>	15
2.2.10. Glas <i>t</i>	16
2.2.11. Glas <i>c</i>	16
2.3. Glasovne promjene.....	16
2.3.1. Jotovanje.....	16
2.3.2. Asimilacija suglasnika.....	17
2.3.3. Disimilacija suglasnika.....	17
2.3.4. Uprošćavanje i gubljenje suglasnika.....	17
2.3.5. Promjena suglasnika <i>k, g, h</i>	18
2.3.6. Geminirani suglasnici.....	18
3. MORFOLOGIJA.....	19
3.1. Imenice.....	19
3.1.1. Imenice muškog roda.....	19
3.1.2. Imenice ženskog roda.....	20
3.1.3. Imenice srednjeg roda.....	20
3.2. Zamjenice.....	21
3.3. Pridjevi.....	21
3.4. Brojevi.....	22
3.5. Glagoli.....	22

3.5.1. Infinitiv	22
3.5.2. Present.....	22
3.5.3. Imperativ	23
3.5.4. Imperfekta	23
3.5.5. Aorist.....	23
3.5.6. Futur I.....	24
3.5.7. Futur II	24
3.5.8. Pluskvamperfekta.....	24
3.5.9. Potencijal.....	25
3.5.10. Habitual.....	25
3.5.11. Glagolski pridjev trpni	25
3.5.12. Glagolski prilog sadašnji.....	26
3.6. Prilozi.....	26
3.7. Prijedlozi	27
3.8. Veznici	27
3.9. Uzvici.....	27
4. SINTAKSA.....	28
4.1. Kongruencija.....	28
4.2. Iz sintakse padeža	28
4.2.1. Nominativ	28
4.2.2. Slavenski genitiv	29

4.2.3. Dativ.....	29
4.2.4. Akuzativ.....	29
4.2.5. Instrumental.....	29
4.3. Iz sintakse glagola.....	30
4.3.1. Pripovjedački futur.....	30
4.3.2. Habitual.....	30
4.3.3. Pripovjedački prezent.....	30
4.3.4. Pripovjedački potencijal.....	30
4.3.5. Pluskvamperfekt i imperfekt.....	30
5. LEKSIKA.....	31
6. ZAKLJUČAK.....	34
7. TEKSTOVI.....	36
8. LITERATURA.....	38

1. UVOD

U ovom radu bit će predstavljen govor Vranića, naseljenog mjesta u blizini Goražda. Vranići se protežu u podnožju brda Gradac i Viharac, na površini od 10 000 m². Sastoji se od petnaest sela: Ūrkūni, Kòsa, Mèljen, Pèrjani, Hódā Pòlje, Kljètišta, Mràvljače, Nàseoci, Pònovići, Drīne, Brìjeg, Stúpi, Dèlin Gâj, Džìndīći i Potrkuša. Prema zadnjem popisu stanovništva (2013) Vranići su brojali oko 1260 stanovnika. Tokom rata u Bosni i Hercegovini (1992 - 1995) stanovništvo se uspjelo odbraniti od agresora, te nije došlo do raseljavanja kao što je to bio slučaj na brojnim drugim područjima. Zahvaljujući tome, i dijalekatske crte govora mjesta su dobro očuvane. Stanovništvo se pretežno bavi zemljoradnjom i stočarstvom, a stariji članovi zajednice su često nepismeni. Kako bi se sagledao govor Vranića, odnosno njegove najbitnije karakteristike, rad će biti koncipiran na nekoliko dijelova:

- glavni dio rada pripada fonetsko-fonološkim osobinama (vokalizam i konsonantizam),
- drugi dio bavi se morfološkim odlikama govora Vranića,
- treci dio analizira sintaksičke odlike,
- a u četvrtom dijelu bit će izdvojene neke karakteristične crte u leksici.

Govor obiluje posebnim fonetskim karakteristikama, dok morfološke skoro da ostaju u okviru normiranog jezika. Ipak, na ovom relativno malom prostoru mogu se susresti značajne razlike u oblicima pojedinih riječi, te se tako dešava da stanovnik jednog kraja ne razumije pojedine izraze koji su uobičajeni na drugom dijelu kraja. Naravno, to se ne odnosi na govor u cjelini, nego samo na njegove karakteristične crte.

S obzirom na to da sam odrasla na tom području i da se sa mještanima dobro poznajem, teškoće u prikupljanju građe bile su minimalne. Rijetko sam se oslanjala na svoj jezički osjećaj; za većinu pojedinosti potvrde sam nalazila u govoru informatora. Materijal za izradu rada nalazila sam u razgovorima sa informatorima, u raznim svakodnevnim situacijama, oslušujući ih u pripovijedanju, a u tome su mi uveliko pomogla pitanja koja sam im postavljala kako bih došla do priželjkivanog odgovora.

Kao najkorisnije informatore izdavam: Latífa Hódo (1938, penz., nepismena), Báhra Hódo (1951, domaćica, pismena), Sehíja Hódo (1947, penz., pismena), Safíja Šùman (1954, domaćica, pismena), Šában Šùman (1954, zemljoradnik, pismen), Fáta Hádžīć (1940, penzionerka, pismena), Īsmet Hádžīć (1939, profesor, penz., pismen), Hásna Hódo (1932, penz., nepismena), Jùsuf

Agánović (1934, penz., pismen), Mùrat Hòdžić (1930, penz., nepismen), Mullahmétovic Hatídža (1938, penz., pismena), Rámiz Hòdžić (1957, zemljoradnik, pismen), Ûzeir Hòdžić (1937, penz., nepismen), Hamed Hódo (1935, penz., nepismen), Hájro Hòdžić (1954, penz., pismen).

2. FONETIKA

2.1. Vokalizam

Vokalizam govora Vranića je prilično stabilan kao i na cjelokupnom području istočne Bosne.¹ Ovaj govor poznaje samo pet vokalskih fonema kao što je u standardnom jeziku. Stariji ispitanici nerijetko pokazuju sklonost ka zatvorenijem izgovoru vokala. Česta je pojava zamjene jednog vokala drugim, kako je inače i u ostalim dijalektima.²

2.1.1. Vokal *a*

Vokal *a* ima standardnojezičku vrijednost, ali se rado zamjenjuje drugim vokalima. Tako će se često na mjestu vokala *a* čuti vokal *e*: *nòćes*, *sùtre*. Ovakve i slične primjere nalazimo i u susjednim govorima.³ Prijelaz *o* u *a* najčešći je u zamjениčkim i priloškim korelativima s *on-*, rjeđe *ov-*: *ànam*, *ànamo*. Ove primjere nalazimo i u ostalim bosanskohercegovačkim govorima.⁴ U ostalim slučajevima također imamo prijelaz *o* u *a*: *apatéka*, *aperácija*⁵.

2.1.2. Vokal *u*

Vokal *u* ima standardnojezički izgovor. Stabilniji je od ostalih vokala, a zamjena drugih vokala u vokal *u* javlja se u primjerima: *harmùnika*, *krùmpīr*, *čukuláda*,⁶ *dòktur*, *kùfer*, *kùvërta*.

---

¹ Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 37.

² O tome v. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 41.

³ Isto, 47.

⁴ Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 46; Peco, *Istočna Hercegovina*, 236; Halilović, *Tuholj*, 15; Bulić, *Živinice*, 46; Brabec, *Tuzla*, 16.

⁵ Up. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 46.

⁶ V. *čikuláda* kod Sokoca (Jahić, *Ijekavskoštakavski*, str. 46).

2.1.3. Vokal *o*

Vokal *o* je u poređenju sa standardom malo zatvoreniji ili je jednak standardu, a jedno i drugo čuje se od istih ispitanika: *òn, òn̄* (onaj). U oblicima imenice *pút* nedosljedno je *o*: *pútom, pútōvā*, ali i *pútem, pútēvā*. U ovom govoru može se ustanoviti odnos: *mòre : nè mere; mòreš : ne mèreš*.⁷

2.1.4. Vokal *i*

Vokal *i* izgovara se standardnojezički, ali je najnestabilniji od svih samoglasnika u ovom govoru i najčešće se reducira u raznim stepenima, kao u primjeru *klànica, klàn'ca i līsica, līs'cu*. Vokal *i* izjednačava se s *jatom* u primjerima s prefiksom *pri / pre*: *pr̄tisnuti, pr̄ètisnuti, prikazívati, prekazívati, prilika, pr̄elika*.

Vokal *i* ponekad se izgovara dvostruko: *dv̄ii*, a posebno onda kad nastaje od *iji*: *po ćàršii, kòzī, nićii, ćii, š ćiim* (čijim).

Očuvan je stariji oblik u riječi *s̄irutka*, dok noviji oblik *s̄urutka* nije u upotrebi.⁸

2.1.5. Vokal *e*

Vokal *e* je u poređenju sa standardom malo zatvoreniji, ili je jednak standardu, a jedno i drugo čuje se od istih informatora. Ova neznatno zatvorenija boja običnija je pri brzom govoru, naročito u dodiru “palatalnih” suglasnika i vokala *i*. Dosta je često pravo *e*, mnogo češće od pravog vokala *o*. Zamjena vokala *e* zabilježena je u sljedećim primjerima: *cipile*⁹, *sik̄irati se*.

---

⁷ Up. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 44; Peco, *Istočna Hercegovina*, 54.

⁸ Up. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 49.

⁹ Isto, 47.

2.1.6. Refleks glasa *jat*

Stanje s refleksom glasa *jat* je slično kao u standardnom jeziku: kratki slogovi imaju refleks *je* (*vjëra, djëlo*), a dugi imaju refleks *ije* (*dijëte, sÿjeno, vrijëme*). Međutim, ponekad u dugim slogovima *jat* daje refleks *je* (*döñjëti, pöñjëti, ljëpa*). Ekavizmi i ikavizmi ovdje nisu zastupljeni, osim onih kod glagola u infinitivu (*vòliti, gòriti, bòliti*).¹⁰ S druge strane, u istoj kategoriji glagola prisutna je i hiperijekavizacija (*mòljëti, posòljëti*), a često je refleks *jata* kod glagola istovjetan kao u standardu: *oglàdnjëti, ožèdnjëti*. Odrični oblik glagola *biti* ima sjedeći lik: *nijësam, nijësi...* Refleks *je* se javlja u konstrukcijama *konsonant + r + kratki jat* (*strjëlica, brjègovi*). Imenice *mlijëko* i *snjëg* imaju dvojake likove; jedan kao u standardnom jeziku, a drugi s refleksom *je*: *mlijëko, snjëg*. Prilog *dòlje* uvijek ima oblik s refleksom *je*.¹¹

2.1.7. Redukcija i ispadanje vokala

Redukcije i ispadanja vokala su česta pojava, ali prilično nedosljedna.

- vokal *a*: *mān jārabi*;¹²
- vokal *o* (gubi se kod pridjevskih zamjenica): *vākāv čövjek, vò dijëte*;
- vokal *u*: *òvdā, òndā* (umjesto standardnog: *ovuda, onuda*);
- vokal *e*: *Sàrajvo, hàjd, pöjst*;
- vokal *i*:
  - kod glagola: *bjëšte, pëcte, rëcte, žënte se, rëc, dôc* i sl.;¹³
  - kod zamjenica: *kòlko, nëkolko*;
  - kod pridjeva: *vëlkkī*;
  - kod brojeva: *čëtri*.

---

¹⁰ S obzirom na to da granice istraživanog područja obuhvataju samo Bošnjake, ekavizmi nisu uopće prisutni, iako su u neposrednoj blizini nastanjeni i pripadnici srpske nacije (Foča, Čajniče, Kopači), pri čemu razlika u izgovoru *jata* još više dolazi do izražaja.

¹¹ O refleks *jata* ovdje donosimo najosnovnije crte, opširnije u Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 63-92.

¹² U mjestu Ilovača, u neposrednoj blizini Vranića, Jahić bilježi primjer *zòtara (azotara)* (Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 56).

¹³ Up. Jahić, *Isto*, 59.

2.1.8. Sažimanje vokala

Sažimanje vokala javlja se u pojedinim konstrukcijama:

- *ae: jedanes, dvánēs;*
- *ao: dōšō, pōso hódō, nāšō, sústō, kázō ;*
- *uo: prèkinō, prèvrnō;*
- *eo: pòjō, ùzō*
- *ekak: nākāv.*

Pojavu sažimanja vokala susrećemo i u drugim bosanskohercegovačkim govorima.¹⁴

2.1.9. Prijeglas

Pojava prijeglasa u instrumentalu je nedosljedna: *kònjem i kònjom, nóżem i nóżom, máljem i máljom, mùžem i mùžom* i sl.¹⁵

---

¹⁴ Slično i u: Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 52-53; Peco, *Istočna Hercegovina*, 61; Brozović, *Fojnica*, 58-59; Halilović, *Tuholj*, 21;

¹⁵ Up. Brozović, *Fojnica*, 59-60.

2.2. Konsonantizam

2.2.1. Glas *h*

Glas *h* sastavni je dio konsonantizma ovoga područja i vrlo je stabilan s obzirom na to da se radi o mjestu u kojem su svi govornici Bošnjaci.¹⁶ Izgovor glasa *h* u inicijalnoj poziciji je prilično stabilan, bilo da se radi o riječima slavenskog ili stranog porijekla:

- riječi slavenskog porijekla: *hlád, hlâdom, hrána, hrâst, hlâdno, hlâdan, hladovina, hòcu, hòćeš, hódati, hódā, hódajū;*
- riječi stranog porijekla: *hàber, hòdža, hàdžija, hèfta, hajvân, hajváni, halâl, harâm, hìzmet, hàjde, hàjte, hàman, hàmbār.*

Izgovor glasa *h* u medijalnoj poziciji dosta je stabilan:

- u riječima slavenskog porijekla: *mùha, òrāhā, snàhe, strèha, pòd strehu, sùho, pùhnē, plāho, dùhān;*
- u riječima stranog porijekla: *bèhār, izbehàralo, rahàtluk, dùhān, ráhat, kàhva, kahvènisati, sàhat, ahmedija, mèrhaba, àlkoohl.*

Primjeri za glas *h* u finalnoj poziciji:

- u riječima slavenskog porijekla: *gràh, òrah, glùh, siròmāh;*
- u riječima stranog porijekla: *tèspīh, sàbah.*

Slične primjere za postojanost glasa *h* nalazimo i u drugim ijekavskoštakavskim govorima kao i u drugim bosanskohercegovačkim dijalektima.¹⁷

Potvrde za pojavu gubljenja glasa *h* pronalazimo samo u 1. l. sg. aorista: *prèpado se, pòsjeko se, izádo, òdo, dódo, skòči, dovèdo, naspáva se, pògleda, ožèni, nanído, já bi, sído.*

I u drugim mjestima najčešće dolazi do gubljenja konsonanta *h* u finalnoj poziciji.¹⁸

---

¹⁶ Up. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 92.

¹⁷ Up. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 94-96; Peco, *Istočna Hercegovina*, str. 80; Halilović, *Tuholj*, 26; Brabec, *Tuzla*, 22; Bulić, *Živinice*, 75.

¹⁸ Up. Halilović, *Tuholj*, 26; Bulić, *Živinice*, 76..

Nerijetka je pojava i sekundarnog *h*, pa se često javlja u riječima domaćeg porijekla: *hréna, lãhak, lãhko, lãhka, malèhna, malèhni, ùvehlo, hřda, zãhrđalo, mèhko, strùhlo, poláhko, pòlãhko*; a rjeđe u riječima stranog porijekla: *hàstãl*. Glasovna grupa *hv* ovdje nije očuvana. Umjesto nje redovno dolazi *f*. Potvrde za tu pojavu imamo u sljedećim primjerima: *fála, fãtat, zafãlit, ùfatit, ùfatijo, dõfatit*. Očuvanu grupu *hv* susrećemo dosljedno samo u riječi *kahva: kãhva, na kãhvu*, ali i to nedosljedno jer se javlja i oblik *kafa*. Samo je: *kafãna*, a naporedni su likovi: *kafèdžija i kahvèdžija*.¹⁹

2.2.2. Glas *f*

Glas *f* je vrlo stabilan i u inicijalnoj, i u medijalnoj poziciji: *fãjda, fãbrika, fukãra, nafãka, sõfra, musãf, çãrşaf*. Do zamjene dolazi u nekim primjerima s glasom *v* i glasom *p*, ali se tada javljaju naporedni oblici bez zamjene: *hèvta / hèfta; safûn / sapûn; kanãfa / kaènápa*. Prof. Jahić u nekim mjestima istočne Bosne pronalazi dosljedne zamjene ovog tipa.²⁰

2.2.3. Glas *v*

Glas *v* je stabilan. Do zamjene dolazi u skupini *bd*, ali tada se javljaju naporedni oblici: *ãvdes / àbde*. Sekundarno *v* javlja se u intervokalnoj poziciji u skupini *ua: jãnuvãr, fèbruvãr*.²¹

2.2.4. Prednjonepčani suglasnici *č* i *ć*, *dž* i *đ*

Razlika između afrikata *č* i *ć* te *dž* i *đ* u Vranićima nije očuvana. Prof. Jahić u svom radu detaljno opisuje stanje izgovora afrikatskih parova na istraživanom terenu: *Dolina Osanice u*

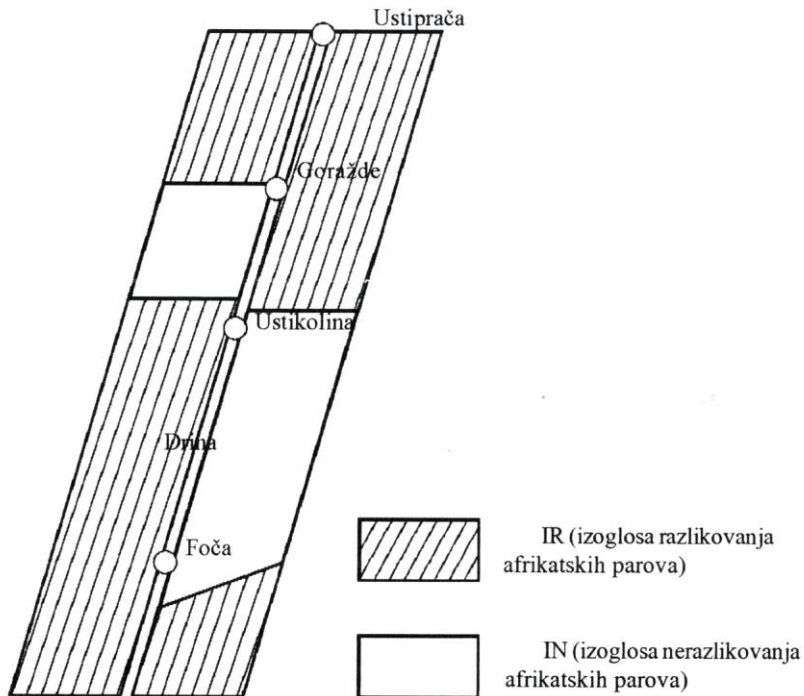
¹⁹ Slično i u: Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 104-105; Peco, *Istočna Hercegovina*, 113; Halilović, *Tuholj*, 27; Bulić, *Živinice*, 78.

²⁰ Up. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 108.

²¹ Up. Peco, *Istočna Hercegovina*, 121.

goraždanskom kraju ima IN.²² Ona se odatle lijevom obalom Drine, obigvatajući i Gunjeviće na desnoj obali (preko puta ušća Osanice u Drinu), pruža preko Mravinjca, Vranića sve do Goražda. Čitava desna obala Drine u goraždanskom kraju nizvodno od Gunjevića ima IR, sve do Kolovarića, preko Kažagića, Pargana, Zupčića, a onda i Hübjerā (nizvodno od Goražda) do ustiprače (do ušća Prače u Drinu).²³

Uz sve navedeno, prof. Jahić donosi i kartu:

Slika 1: Izoglose afrikatskih parova

2.2.5. Glas j

Sonant *j* je vrlo stabilan i jasno se čuje u inicijalnoj i medijalnoj poziciji: *jārān*, *jūnāk*; *mjēsečina*, *hājvān*. U finalnoj poziciji zabilježeni su slučajevi kada u imperativu dolazi do

²² Prof. Jahić u radu koristi skraćenicu IN za izoglosu nerazlikovanja afrikatskih parova, a skraćenicu IR za izoglosu razlikovanja afrikatskih parova (Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 111).

²³ Jahić, *Isto*, 111.

gubljenja sonanta *j* ukoliko se ispred njega nađe vokal *i*: *pòpī, ùbī*.²⁴ U ostalim finalnim pozicijama jasno se čuje: *brôj, môj, krâj*.

Također, zabilježeni su primjeri u kojima dolazi do pojave sekundarnog *j*: *smjèće*.

2.2.6. Glas *lj*

Sonant *lj* ima istu artikulaciju kao *i* u standardnom jeziku. U nekim primjerima zabilježeno je kraćenje dugog *jata* nakon glasa *l*, zbog čega se u izgovoru formira glas *lj*: *ljêp, mljéko*.

2.2.7. Glas *l*

Stanje sa sonantom *l* isto je kao *i* u standardnom jeziku; jedina karakteristična crta je pojava *l* koje u finalnoj poziciji ostaje očuvano, tj. ne dolazi do njegove promjene u *o*: *tòpal, dèbel, kīsel*. Prof. Jahić, također, navodi da nije bilo uvjeta za fonetsku promjenu $l > o$.²⁵

2.2.8. Glas *nj*

Sonant *nj* ima istu artikulacijsku vrijednost kao *i* u standardnom jeziku. Česta je pojava sekundarnog *nj*, tj. epenteze *j* nakon suglasničke skupine u kojoj je *n* drugi glas: *mášnjja, tášnjja, šnjála*.²⁶

2.2.9. Glasovi *m* i *n*

U imenici *òktòambar* zabilježeno je epentetsko *m*, nastalo prema analogiji sa imenicama *nòvèambar* i *dècèambar*. Istu pojavu nalazimo i u istočnohercegovačkom govoru.²⁷ U imenici *râdion*

---

²⁴ Jahić, *Isto*, 127.

²⁵ Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 130.

²⁶ Moje bilješke.

*i kòmëndija*²⁸ abilježeno je *n* u sekundarnoj poziciji. U finalnoj poziciji ponekad dolazi do zamjene *m* u *n*: *bàgrēn*.²⁹

2.2.10. Glas *t*

Konsonant *t* gubi se u finalnoj poziciji: *krève, špòre, àvdes, òpē*.

2.2.11. Glas *c*

Zabilježene su česte pojave zamjene slivenog konsonanta *c* frikativom *s* i u inicijalnoj i medijalnoj poziciji: *svèkla, bisiklo, svìjeće*. Ponekad se umjesto *c* javlja konsonant *t*: *tèsta*.

2.3. Glasovne promjene

2.3.1. Jotovanje

U imenici *zdrâvje* zabilježen je izostanak epentetskog *l*. Uz frikativ *j* zabilježeni su naporedni oblici s jotovanjem i bez: *ìžjelica / ìzjelica*. Često konsonanti podliježu jotovanju, najčešće dentali, ali i labijali: *sìđeti, sìđela; postìđeti, postìđela, ðéte, ðèvōjka, lèćeti, lèćela, šćèti, òćerati, žívljeti, žívljela*... Slične primjere jotovanja nalazimo i na širem području ijekavskoštakavskog istočnobosanskog govora.³⁰

---

²⁷ Peco, *Istočna Hercegovina*, 162.

²⁸ Peco, *Isto*.

²⁹ Moje bilješke.

³⁰ Slično i u: Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 188-122;

2.3.2. Asimilacija suglasnika

Sonant *n* ispred dvousnenih *b* i *p* daje *m*: *jedàmpūt, bombóna*. U skupini *mt* javljaju se naporedni oblici: *zàpāmti / zàpānti, ùpāmtiše / ùpāntiše*. Konsonant *p* prelazi u *v* ispred frikativa *s* i *š* i afrikata *č*: *uhàvsit, tèvsija, nājljevša, skòvčat*. Frikativi *s* i *z* prelaze u *š* i *ž* ispred *nj* i *lj*: *izljúbit, razljútít se, pòšlje, bjèšnjati, š njîm, ražnjíhat*.³¹ Zabilježen je i prijelaz *s* u *š* ispred *m* u imenici *pjěšma*.³²

2.3.3. Disimilacija suglasnika

U govoru mjesta Vranići česte su sljedeće disimilacije suglasnika:

- *mn* daje *ml*: *mlògo*;³³
- *mn* daje *mlj*: *dìmljāk, sùmlja, sùmljiv, sùmljat*;³⁴
- *nz* daje *mz*: *pènzija, pènzionēr*;
- *pk* daje *fk* (ali samo u nekim primjerima): *klùfko*;³⁵ ali *šìpka*.

Tzv. daljinsku disimilaciju susrećemo u primjerima: *òdāvlē, dōvle, òtālē, bāgrēn, dūlum*.

2.3.4. Uprošćavanje i gubljenje suglasnika

- *pč* daje *čv*: *čvèla*;³⁶
- *pš* daje *š*: *šènica, šèničište*;³⁷
- *vj* daje *j*: *jèverica*;
- *zn* daje *n*: *nāš, nāte, nāmo*;

---

³¹ Up. Jahić, *Isto*, 138-142.

³² Moje bilješke.

³³ Ovdje Jahić navodi druge primjere (Jahić, *Isto*, 143).

³⁴ Up. Jahić, *Isto*, 143.

³⁵ Moje bilješke.

³⁶ Prof. Jahić za govor istočne Bosne bilježi i naporedni oblik sa redukcijom: *čèla* (Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 147).

³⁷ Oblik *šènica* inače je poznat i na mnogim drugim stranama.

- *pt* daje *tv*: *tvìca, tvìčijī*.³⁸

Gubljenja suglasnika javljaju se u sljedećim primjerima:

- *n* se gubi u skupini *dn*: *jèno, ùpanē, gláni*;
- *k* se gubi u sljedećim primjerima: *pjěšē, rùsāk*;
- *n* se gubi u sljedećim primjerima: *komadànt, koferéncija, kòmbāj, abulànta*;
- *p* se gubi u sljedećim primjerima: *òklada, òkolit, sòvat, sùjē*;
- *r* se gubi u sljedećim primjerima: *rèna, elèktičār*;
- *t* se gubi u sljedećim primjerima: *présjenīk, bogàstvo, lèpīr*;
- *d* se gubi u sljedećim primjerima: *oglànjeti, ožènjeti*;
- *vj* se gubi u primjeru: *čòek*.

Slične primjere gubljenja suglasnika nalazimo i u ostalim govorima istočne Bosne a i šire.³⁹

2.3.5. Promjena suglasnika *k, g, h*

Suglasnici *k* i *g* u riječima orijentalnog porijekla zamijenjeni su sa *ć* i *đ*: *ćába, ćáfir, šècer, đèrdān, ićìndija*. U *DLjd. ž. r.* ne dolazi do druge palatalizacije: *knjìgi, mājki, djèvōjki, rijéki*.⁴⁰

2.3.6. Geminirani suglasnici

Ova pojava susreće se u riječima orijentalnog porijekla: *Àllāh, džènnèt, džehènnem*.⁴¹

³⁸ I ovdje vrijedi primjedba iz napomene 35.

³⁹ Up. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 147-153; Halilović, *Tuholj*, 36.

⁴⁰ Up. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 135.

⁴¹ Opširnije u: Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 153-157.

3. MORFOLOGIJA

3.1. Imenice

3.1.1. Imenice muškog roda

Imenice muškog roda na *-lac* redovno imaju oblik sa primjenom *l* u *o*: *vàrijoc, brànijoc*.⁴²

Imenice na *-in* gube taj sufiks: *čòban, cìgan, Sřb*.

U vokativu *jd.* često se koriste naporedni oblici *-u* i *-e*: *šéjtane / šéjtanu, smrâde / smrâdu, gâde / gâdu, Nèzīre / Nèzīru, hàjvāne / hàjvānu, djèvere / djèveru*.⁴³

U instrumentalu *jd.* dolazi do nedosljednosti pri upotrebi nastavaka *-om* i *-em*: *kònjom / kònjem, nózom / nózem, máljom / máljem, mùžom / mùžem, prìjateljom / prìjateljem*.

Kolebanje u nastavcima *-om* i *-em*, primjećuje i prof. Jahić.⁴⁴

U nominativu *mn.* česti su naporedni oblici sa *-ev* i *-ov*: *zèčevi / zècovi, pútevi / pútovi, tùševi / tùšovi, càrevi / càrovi*.

U Gmn potencira se sufiks *-a*: *zúba, mráva, přstā*. Nastavak *-a* u Gmn uobičajen je i u govoru istočne Hercegovine.⁴⁵

Imenice muškog roda na *-o* redovno se mijenjaju po *a*-deklinaciji: *bábo, bába, bábu...*; *Mújo, Múja, Múju...*; *Húso, Húsa, Húsu...* Ovakva promjena prisutna je u čitavom goraždanskom kraju a i šire prema Rogatici i Rudom.⁴⁶

---

⁴² Tako i u: Peco, *Istočna Hercegovina*, 166.

⁴³ Up. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 179; Peco, *Istočna Hercegovina*, 167.

⁴⁴ Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 179.

⁴⁵ Peco, *Istočna Hercegovina*, 176.

⁴⁶ V. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 175.

3.1.2. Imenice ženskog roda

Dvočlana lična ženska imena sa dugouzlaznim akcentom u Njd, u Vjd redovno imaju nastavak *o*: *Fâto, Mějro, Hâjro, Zúmro, Bâhro*, s druge strane, kod trosložnih ženskih imena V ima oblik N: *Kadira, Sehija, Latifa...*

U Gmn javlja se nepostojano *a*: *òvācā, sestārā*. Također, imenice čija osnova se završava na suglasničku skupinu, ukoliko im se ne javlja nepostojano *a*, u Gmn češće imaju nastavak *a*: *jùfkā, slāmkā, làmpā*. U govoru istočne Hercegovine češća je pojava nepostojanog *a* u Gmn kod imenica ovoga tipa.⁴⁷

Imenice *nòga* i *rúka* u Gmn imaju oblik *nógā* i *rúkā*.⁴⁸

Imenica *kòsa* ima samo oblik množine: *kòse, kósā*.

Imenica *ščêr / cêr, ščerka / cërka* ima sljedeću deklinaciju: *ščèrkē / cèrkē, ščerki / cërki...* Jedino je u Vjd samo: *ščèri / cèri*. Nešto drugačiju promjenu nalazimo u istočnohercegovačkom govoru.⁴⁹

Imenica *màti, mätër* nije zastupljena, već samo oblik *mâjka*.

Instrumental na *-ju* nije zastupljen. Umjesto njega koristi se prijedložno-padežna konstrukcija *s* + instrumental na *-i*: *s pāmēti (s paméti)*. Prof. Peco navodi tek nekoliko primjera za instrumental na *-ju* u govoru istočne Hercegovine. I tu je običniji nastavak *i* i prjedlog.⁵⁰

3.1.3. Imenice srednjeg roda

Imenice srednjeg roda koje svoju osnovu proširuju sa *n* ili *t* nemaju oblike neproširenih osnova: *žumánce, žumánceta...*; *bjelánce, bjelánceta...*; *dijéte, djèteta...* Južnije prema istočnoj Hercegovini zabilježeni su i neki oblici neproširenih osnova.⁵¹ U drugim dijalektima uobičajena je promjena imenice *dijéte* po tipu *pòlje*.⁵²

---

⁴⁷ Up. Peco, *Istočna Hercegovina*, 185.

⁴⁸ Tako i u Peco, *Istočna Hercegovina*, 188.

⁴⁹ Peco, *Istočna Hercegovina*, 190.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Peco, *Istočna Hercegovina*, 182.

⁵² Vidi u Halilović, *Tuholj*, 56; Brozović, *Fojnica*, 124; Bulić, *Živinice*, 149.

Imenice muškog roda *krèvet* i *špòret* redovno nakon gubljenja finalnog *t* dobivaju oblik srednjeg roda: *krève, krèveta...*; *špòre, špòreta...*⁵³

3.2. Zamjenice

DLjd ličnih zamjenica i povratne zamjenice *sèbē* imaju puni oblik: *mèni, tèbi*. Enklitički oblik DAMn 1. i 2. 1. ima oblik bez nepostojanog *a*: *nàm, vàm*. Enklitički oblici Gmn i Amn 3. 1. ličnih zamjenica imaju oblik *hî*, a D ima oblik *hîm*: *nèjmā hi, pòdāj hîm*.⁵⁴ Upitna zamjenica *štà /štò* ima samo oblik *štà*, a u službi upitnog *zàšto* javlja se oblik *štò*. Pokazne zamjenice *òvāj, tāj, ònāj* glase redovito *òvī, òtāj / òtī, ònī*. Opisne zamjenice *ovākāv, tàkāv, onākāv* imaju oblik *vākī, tàkī, nākī*. Opća imenska zamjenica ženskog roda *svè* ima oblik *sjèhke*: *Sjèhke su tū sīdele*, a muškog roda ima oblik *vàs*, srednji ostaje *svò*. Prisvojna zamjenica *njèn* češće ima oblik *njézīn*, a oblik dativa glasi *njòjzi*.⁵⁵

3.3. Pridjevi

Pridjev *vìsok* u komparativu ima oblik *vīšī* i *vèčī*, a komparativ pridjeva *vèlik* je *vèčī* i *vīšī*. Pridjev *màlen* ima oblik *maléšan* i *maléhan*. Oblici komparativa nerijetko se obrazuju sa rječcom *po*: *pòvelika, pòmāla, pòstīdna*. Potvrde za upotrebu komparativa sa rječcom *po*, nalazimo i u govoru istočne Hercegovine.⁵⁶ Češća je upotreba superlativa sa prefiksom koji je udaljen od pridjeva: *nāj je stàrijī u sèlu, nāj je ljèvšā ðèvōjka*.⁵⁷ Česti su pridjevi orijentalnog porijekla na *-li*: *hairli, nafakàli, zahmètli*; a sa istim sufiksom ponekad se javljaju i pridjevi sa slavenskom osnovom: *obràzli, troškàli*.⁵⁸

---

⁵³ Prof. Jahić kod Čajniča bilježi *špòrīt* (Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 48), a oblike *kreve* i *špore* bilježi Brozović (Brozović, *Fojnica*, 121).

⁵⁴ Tako bilježi i prof. Jahić, s tim da on pored oblika *hi* dodaje i oblik *hin* za Gmn i Amn (Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 177).

⁵⁵ Tako i u: Peco, *Istočna Hercegovina*, 109.

⁵⁶ Peco, *Istočna Hercegovina*, 217.

⁵⁷ Halilović, *Tuholj*, 62; Brozović, *Fojnica*, 130.

⁵⁸ Više primjera u: Peco, *Istočna Hercegovina*, 218.

3.4. Brojevi

Broj *jèdan* je promjenjiv, dok *dvâ*, *trî* i *čètiri* ostaju nepromijenjeni. U zavisnim padežima se u osnovi broja *jèdan* gubi *d*: *jènoō*, *jènōm*... Broj *čètiri* ima oblik *čètri*. Imena za desetice trpe fonetske izmjene, te imaju oblike: *dvàjes*, *trîjes*, *čètres*, *šését*. Nazivi za stotice glase: *dvjèsta*, *trîsta*, *pêsta*, *šêsta*.⁵⁹

3.5. Glagoli

3.5.1. Infinitiv

Oblik infiniva ponekad se čuje sa *i* a ponekad i bez toga glasa: *Òne se hòcē udat*. – *Dèrvīš će kázati*. U obliku infinitiva javlja se refleks jata *i*: *vòliti*, *gòriti*, *žèliti*, *žíviti*, ali i *življeti*.⁶⁰ Glagol *sjèditi* ima oblik *sìdèti*.

3.5.2. Present

Glagol *mòci* ima sljedeću konjugaciju: *mòrem* / *mòrēm*, *mòreš* / *mòrēš*; a u odričnom obliku javlja se konjugacija sa sljedećim oblicima: *nè merem*, *nè mereš*. Glagol *rèci* konjugira se kao: *rèknēm*, *rèknēš*,⁶¹ dok je kod glagola *sjèsti* uobičajen oblik: *sjèdēm*, *sjèdēš*, *sjèdē*. Glagol *bìti* u prezentu ima oblik: *bìdnēm*, *bìdnēš*, *bìdnē*. Glagoli *vrèti* i *zrèti* imaju naporedne oblike: *vrî* / *vrîjē*, *zrî* / *zrîjē*, *zrû* / *zrîjû*.⁶² Present glagola *znàti* glasi: *znádēm*, *znádēš*.

---

⁵⁹ Up. Peco, *Istočna Hercegovina*, 220.

⁶⁰ Moje bilješke.

⁶¹ Prof. Peco bilježi nešto drukčiju konjugaciju za glagol *reći* (Peco, *Istočna Hercegovina*, 224).

⁶² Up. Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 180.

3.5.3. Imperativ

Imperativ govora Vranića kod većine glagola ostvaruje se pomoću partikule *-der(a)*: *idēr(a)*, *náđidēr(a)*, *dóđidēr(a)*, *băcidēr(a)*, *póđidēr(a)*, *opèridēr(a)*, *stānidēr(a)*, *nàspidēr(a)*, *vìdēr(a)*, *pomòzidēr(a)*, a kod istih primjera u množini nerijetko se gubi *i* ispred pomenute partikule: *náđdēрте*, *póđdēрте*, *stāndēрте*, *pomòzdēрте*.⁶³

Vokal *i* često se gubi i primjerima kao što su: *bjěž*, *bjěžte*; *bôj*, *bòjte*, *žèense*, *žènte se*, *òstav tō*.

Sonant *j* gubi se ponekad iz imperativa na *-ij*: *pòpī tō*, *pròlī tō*, *ùšī tō*.

Imperativ čestice *hàjde* ima sljedeće oblike: *dědē*, *dědēr(a)*, *dèla*, *hàjmo*, *hàjmote*, *hàjte*, *hàjdete*.

Imperativ glagola *dàti* glasi *pòdāj*: *pòdāj mu tō*.

3.5.4. Imperfekat

U suštini, imperfekat ne čini dio glagolskog sistema govora Vranića. Susrećemo ga samo kod glagola *bīti* i *īci*, ali rijetko i to u oblicima: *bjěše* i *idāše*.⁶⁴

3.5.5. Aorist

Aorist je jedan od češćih glagolskih oblika u svakodnevnom govoru ovog mjesta. Već je ranije spomenuto da se finalno *h* dosljedno gubi iz 1. l. jd. aorista: *prepado se*, *pòsjeko se*, *izíđo òdo*, *dođo*, *skòčī*, *dòvedo*, *naspava se*, *pògleda*, *òženi*, *naniđo*, *jā bi*, *siđo*, *ošinu*.⁶⁵ Glagol *biti* u svim licima ima jednak oblik: *bi*, osim u 3. l. mn. koji glasi: *bīšē*. Ponekad dolazi do izjednačavanja 1. l. jd. sa 3. l. jd. u glagolima *īci*, *doći*, *sići*: *jā òde*, *jā dóđe*, *ja siđe*, pored oblika: *òdo*, *dóđo*, *siđo*. Glagol *vidjeti*, također, ima dvojak oblik: *vìđe* / *vìđo*, a u 1. l. prezenta javlja se i

---

⁶³ Slično i u: Halilović, *Tuholj*, 65.

⁶⁴ U Gunjevićima kod Goražda, prof. Jahić bilježi primjer *imādijāh* (Jahić, *ljekavskoštakavski*, 178).

⁶⁵ Moje bilješke.

strafa forma *vīđu*.⁶⁶ Od glagola tipa *dati*, *šćeti*, oblici aorista imaju suglasnik *d*: *dado*, *dadoše*, *nè šćedo*, ali i: *nè šće jâ*, *òsta òn*, *prèstašē*. Glagol *poginuti* ima oblik *pògide*, dok oblici sa *b*, tipa *pogibe* nisu zastupljeni.

3.5.6. Futur I

Kada enklitički oblik pomoćnog glagola *htjeti* dođe iza glagola na *-ći*, javlja se prosti oblik futura, kao i kod glagola na *-ti*: *iću*, *dôću*, *dôće*, *nâću*, *rèću ti*, *otiću*.⁶⁷ Složeni oblik futura nije uobičajen u ovom govoru.

3.5.7. Futur II

U ovom govoru česte su konstrukcije za izražavanje budućnosti tipa: *ako bûdē dòšō*, *vīdećeš ga*, *kad bûdē mògō*, *plátice*, *kad bûdē plátijo*, *ako bûdēš rádiyo*, *imaćeš*. Ovdje je često u upotrebi i prezent svršenih glagola: *ako dôđē*, *ako plâtī*, *ako mogne*, kao i prezent nesvršenih glagola s prefiksom *uz-*: *ako ustrâžī*, *poselami*, *ako ko uspîtā*, *ako ti ùsfalī para*, *kupi na veresiju*. Na ovaj način futur se gradi i u drugim govorima i dijalektima.⁶⁸

3.5.8. Pluskvamperfekat

Pluskvamperfekat nije čest u upotrebi, a ako se i čuje onda se gradi trojako:

- od *bješe* + glagolski pridjev radni: *bjěše se naobláčilo*;
- od perfekta glagola *biti* i glagoskog pridjeva radnog: *vās sē bijo stopio*, *bijo sam je nàšō*.
- od perfekta glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog: *svě je bila pròsūla*, *svě sām bila naučila*.

---

⁶⁶ Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 179.

⁶⁷ Tako i u: Peco, *Istočna Hercegovina*, 231.

⁶⁸ Peco, *Istočna Hercegovina*, 232; Halilović, *Tuholj*, 66; Bulić, *Živinice*, 165.

Ovakav način tvorbe pluskvamperfekta nalazimo i u govoru istočne Hercegovine.⁶⁹

3.5.9. Potencijal

U ovom govoru često se čuju oblici potencijala, koji se obrazuje kao i u standardnom jeziku sa manjim odstupanjima:

- 3. l. mn. ima oblik *biše: òni bišē sjeli, svì bišē òstali*;
- sva ostala lica (uključujući i 1.l. sg.) imaju oblik *bi: jâ bi òtišō, mî bi tō ùpantili, vī bi tō čūli*.

I prof. Peco bilježi ovakvo obrazovanje potencijala.⁷⁰

Potencijal II nije u upotrebi.

3.5.10. Habitual

Habitual je vrlo čest u upotrebi, a najčešće se javlja u pripovijedanju dagađaja i doživljaja iz prošlosti, što je nerijetka pojava na sijelima i okupljanjima: *pā bi natòvari kònja, jā bi òstani kod kuće, prìje svò pòlje bi ùzorāno bùdi, a on bi otídi, kobajàgi (= kao), majka bi, rahmetli, sòbōm (= lično, svojeručno) istúci i mèn donèsi, njèga bi zájmi (= potjeraj), kad bismo otídi na sijélo, prìje bi bùdi teferič, pā bùdi priga za večeru*.

Habitual se javlja na širem dijelu istočne Bosne, i dalje prema sjeveru ali i u drugim bosanskohercegovačkim govorima.⁷¹

3.5.11. Glagolski pridjev trpni

Kada je u pitanju glagolski pridjev trpni, podjednako su u upotrebi pridjevi sa nastavcima: *n, -na, -no*, kao i oni na: *-t, -ta, -to*.⁷²

---

⁶⁹ Peco, *Istočna Hercegovina*, 234.

⁷⁰ Peco, *Isto.*.

⁷¹ Slično u: Jahić, *Ijekavskoštakavski*, 178; Bulić, *Živinice*, 168; Halilović, *Tuholj*, 67; Brabec, *Tuzla*, 124.

- primjeri s nastavcima: *-n, -na, -no*: *umivèna, pòmužena, dovedèna, obùven, òtesān, presāđen, rānjen, spāšen, zàpošljena, brèspolen*;
- primjeri s nastavcima: *-t, -ta, -to*: *zāzvāt, zāzvāta, srāvnhāt*.

Često su u upotrebi i dvojaki oblici sa oba nastavka: *pòklāno / pòklāto, napīsāno / napīsāto, pùšcān / pùšcāt, òfarbāno / òfarbāto, udana / udata*.

3.5.12. Glagolski prilog sadašnji

Glagolski prilog sadašnji često će se čuti u ovom govoru, za razliku od gl. priloga prošlog kojega gotovo i nema: *žanjući, jèdūći, pījūći, sjedēći, slòmi se rādēći, òsta plāčūći, ležēći, stojēći*.

3.6. Prilozi

- za vrijeme: *(po)đàhkad, birvāktile, svūzīmu, svūljeto, pòtlije, najpotlje, čàsom, sad-pā-sād nāobdān, nēkīdān, sùtre, sùtrī dān; òtoić (= maloprije); jāko (= upravo, tek; istom)*.
- za mjesto: *túde, tūdēnā, òtudēn, vúde, vódi, vódinā, vūdēnā, vāmo, tūdgore, vūdgore, gorékān(ā), vūdolje, doljékān(ā), ànamo, òtud, òvdud*;
- za način: *zauhār, vākō, nākō, džemātīle (= svi skupa, zajedno), nāpōse (= sam), pòistiha, pāskom, čāskom, čàsom bàška, uzinād, plaho (= lijepo, fino), òfrljē (= otprilike, nepažljivo)*
- za količinu: *sīla, héjbet, čūdo, mlògo, đùturē* – svi sa značenjem: *mного, mnoštvo; malícuk (= malo)*.

Od ostalih priloga izdvaja se *mòrebit (= možda)*.

---

⁷² Prof. Jahić bilježi da se glagolski pridjev trpni javlja samo sa nastavcima *-t, -ta, -to* (Jahić, *ljekavskoštakavski*, 180).

3.7. Prijedlozi

Od prijedloga moguće je izdvojiti nekoliko arhaičnih primjera:

- *sù* – obično se javlja uz brojeve, u značenju *sa* npr. *sù pet prstiju*;
- *vž* – koji zamjenjuje upotrebu oblika *iznad*: *viž jabuke*;
- *porâj* – zamjenjuje prijedlog *pored*.

3.8. Veznici

Od veznika zanimljiviji su sljedeći: *jèrbō, bûd* (= *kud*): *bûd jâ nè znām, bûd nè znā òna; jâ* (= *ili*): *dôćemo ti, jâ òn, jâ jâ; jâli* (= *ili*); *hà* (= *čim*): *hà rûčām, eto me; hà – hà* (= *ili – ili*): *hà tî, hà jâ; sèvep* (= *radi, poradi, zbog*).

3.9. Uzvici

O uzvicima nema nekih posebnih karakteristika, jer svaki uzvik ima individualnu upotrebu, jedino uzvik *mâj*, koji se javlja u značenju: *nâ, èvo*, ima nešto širu upotrebu: *mâj ti ovō; – Dâj! – Mâj!*

4. SINTAKSA

Kao što je to slučaj i s ostalim bosanskohercegovačkim govorima, i govor Vranića se na planu sintakse podudara sa standardnim jezikom u većoj mjeri nego što je to slučaj s ostalim jezičkim nivoima. Pošto je u dosadašnjoj dijalektološkoj praksi sintaksa uvijek nailazila na problem metoda i na slabu posvećenost, u ovom radu ćemo se osloniti na metodologiju kojom se koristio prof. Senahid Halilović u svome radu *Govor Tuholja kod Kladnja*.⁷³

4.1. Kongruencija

Na planu kongruencije zabilježene su dvije zanimljivosti:

- Imenice na -ica koje označavaju osobe muškog roda (*pìjanica, vàralica*) dolaze uz pridjevske riječi muškog roda: *vèlkī pìjanica, prâvī vàralica*.
- Brojne imenice stoje uz predikat u muškom rodu: *Dvòjica su ìzašli*.

4.2. Iz sintakse padeža

4.2.1. Nominativ

Česta je upotreba Njd. u značenju Nmn. u pripovijedanju: *Čòvjek je za tô krîv. - Hàjvān túde próđe*.

---

⁷³ V. Halilović, *Tuholj*, 70-73.

4.2.2. Slavenski genitiv

Upotreba slavenskog genitiva umjesto akuzativa uz odrične glagole te glagole poput: *vidjeti, čuti, tražiti* i sl. vrlo je česta: *Nísam čùo pjèsmē imā pēt gòdīnā. - Òn mōrā trážit kàkva pòsla. - Nè gledāj tùdēg pòsla.*

Razlika u značenju prijedoga *zbog* i *radi* je izgubljena, a prijedlog *radi* je gotovo skroz potisnut.

4.2.3. Dativ

Dativ u svojoj upotrebi nema nekih karakterističnih crta. Česta je upotreba imenice *kuća* u dativu za označavanje mjesta: *Nije bïo kùci.* Uz glagole kretanja više se koristi konstrukcija *kod + G: Īdēm kod mājķē.*

4.2.4. Akuzativ

Česta je upotreba konstrukcije *za + A* umjesto *o + L*: *Za tō mī nīšta nīje kázala.*

4.2.5. Instrumental

Instrumental sredstva se uvijek koristi s prijedlogom *s*: *Dòšli su s bicìklom.*

4.3. Iz sintakse glagola

4.3.1. Pripovjedački futur

U pripovijedanju je česta upotreba futura s perfekatskim značenjem: *...kād onô Latîfaga će đëci dāti gurábijā.*

4.3.2. Habitual

Habitualna konstrukcija se često upotrebljava prilikom pripovijedanja: *Nikad ne bi rèci tàkō.*⁷⁴

4.3.3. Pripovjedački prezent

Kao i u standardnom jeziku, prezent se često upotrebljava u pripovjedačkoj funkciji, sa značenjem perfekta. U tom slučaju, češća je upotreba svršenog aspekta glagola: *Dôđēm jâ. Û kući nēma nikoga. Òdēm kod Zúmrē. U Zúmrē pūna kùća.*

4.3.4. Pripovjedački potencijal

Potencijal se ponekad koristi u svojoj pripovjedačkoj funkciji: *Jâ bì mù tūd kázala, al nē smijēm.*

4.3.5. Pluskvamperfekt i imperfekt

Pluskvamperfekt je zabilježen tek u nekoliko primjera, a imperfekt jedino kod glagola *biti* i *ići*: *bjěše, idāše.*

---

⁷⁴ O upotrebi habituala bilo je govora ranije u poglavlju 3.5.10.

5. LEKSIKA

U svakodnevnoj komunikaciji govora Vranića može se čuti mnoštvo specifičnih leksema koje nisu dio svakodnevne komunikacije u standardnom jeziku. Leksiku govora Vranića predstaviti ćemo u tabeli:

àhbāb	drug, jaran
àlčak	nestašna osoba, mangup
àkča	kovani, srebreni novac, kovanice
basāmaci	drvene stepenice, merdevine
bàšlija	pribadača
batáliti	kvariti nešto; ostaviti, napustiti neki posao: batali to - ostavi to,
bàtine	prut, šiba; <i>dobičeš batine</i>
cìvare	drvena kolica sa drvenim točkom
čìvit	teget plava boja
čäir	livada, pašnjak, njiva
čamótinja	usamljenost, otuđenost, potištenost
čòha	vuneno platno; <i>čohani kaput</i>
čerpič	vrsta materijala od gline za pravljenje kuća, <i>čerpičara</i>
čùtuk	panj, balvan
čehrèszuz	poteška osoba, drska, arogantna
čenífa	vanjski toalet, zahod
dohavìzati se	razbuditi se, osvijestiti se

dovrànisati se	osvijestiti se, doći sebi
džèvāp	odgovor; <i>ko će meni dževap dati</i>
džìbra	oguljina od šljive, grožđa, trop; <i>mokar ko džibra</i>
đàltara, <i>pejor.</i>	nepriстойna djevojka, oskudno odjevena
đìzlija, <i>pejor.</i>	žena / djevojka slobodnijeg ponašanja, bludnica
đèvdīr	posuda za cijedenje, cjediljka
đuvègija	viđen, stasit momak, udvarač
hìse	dio; <i>to je moje hise</i>
hisèdār	pravo; <i>to je njezin hisedar</i>
hítati	žuriti; <i>pohiti šćeri</i>
hìtra	brza, okretna; <i>što si mi hitra</i>
ìskati	tražiti nešto, zahtijevati, moliti za nešto
mandal	kukica na vratima za atvaranje, brava
nagràjisati	nagaziti na sihre
nagrebúsiti	nastradati, upasti u kakavu nevolju
otáhiriti	smiriti se, razmisliti, razbistriti glavu
pámťiti	učiti, čitati; <i>moja unuka dobro pamti u školi</i>
plôt	drvena pletena ograda
pìsker	metalni lončić za vodu, kofa
pòjata	prostorija iznad štale za sijeno
rèbriti se	prsiti se, istezati se

škólati se	ići u školu
těžgere	drvena ručna nosila, obično za kamenje
tòčak	bicikl
utúliti se	ugasiti se
vrljike	dio ograde, duži komadi drveta u obliku valjka, koji se stvavljaju u ogradu
žloka	letva za ogradu

6. ZAKLJUČAK

Analizirajući govor Vranića odlikuju ijekavizam i štakavizam, a zabilježena su samo dva primjera šćakavizma: *šćap* i *šćeti*.

Vokalizam govora Vranića nije stabilan. Ukoliko nisu reducirani, vokali se rado zamjenjuju - **a**, **i** i **u** izgovaraju se potpuno čisto, a **o** i **e** malo zatvorenije. Svaki nenaglašen vokal može biti reduciran ispred i iza akcenta, s dva različita stepena redukcije, a ponekad može i potpuno otpasti.

Kada govorimo o zamjeni jata, bitno je napomenuti sljedeće: refleks jata ima standardnojezičku vrijednost; ikavizmi i hiperijekavizacija prisutni su kod glagola: *vòliti*, *gòriti*, *bòliti*; *nijésam*, *nijési*...

Za konsonantizam je karakteristično nerazlikovanje afrikatskih parova. Glas *h* je dobro očuvan, a u ovom govoru česta je upotreba i sekundarnog *h*. Novo jotovanje nije potpuno provedeno osim kod *l* i *n*. Težnja za olakšavanjem izgovora očitovana je u prijelazu *p* u *v* ispred konsonanata i redukciji, odnosno ispadanju *d* ispred konsonanata.

Morfološke karakteristike ovog govora ne izlaze mnogo iz okvira normiranog jezika. Neke karakteristične crte su:

- gubljenje sufiksa *-in* kod imenica muškog roda: *čòban*, *cìgan*, *Sřb*
- naporedni nastavci u Vijd te Nmn imenica muškog roda
- imenice muškog roda na *-o* redovo se mijenjaju po *a*-deklinaciji: *babo*, *baba*...
- imenice čija osnova se završava na suglasničku skupinu, ukoliko im se ne javlja nepostojano *a*, u Gmn. češće imaju nastavak *a*: *jùškā*, *slàmkā*, *làmpā*
- imenice srednjeg roda koje svoju osnovu proširuju sa *n* ili *t* nemaju oblike neproširenih osnova: *žumánce*, *žumánceta*...; *bjelánce*, *bjelánceta*...; *dijéte*, *djèteta*...
- enklitički oblik Amn 3. l. ličnih zamjenica ima oblik *hî*, a D ima oblik *hîm*: *pòdāj hîm*
- opisne zamjenice *ovàkāv*, *tàkāv*, *onàkāv* imaju oblik *vàkī*, *tàkī*, *nàkī*
- imperativ govora Vranića kod većine glagola ostvaruje se pomoću partikule *-der(a)*
- habitual je vrlo čest u upotrebi

- Od prijedloga moguće je izdvojiti nekoliko arhaičnih primjera: *su* – obično se javlja uz brojeve, u značenju *sa* npr. *sù pet prstiju*; *viž* – koji zamjenjuje upotrebu oblika *iznad*: *viž jabuke*; *poraj* – zamjenjuje prijedlog *pored*.

Kao što je to slučaj i s drugim bosanskohercegovačkim govorima, i govor Vranića se na sintaksičkom planu ne razlikuje mnogo od stanja u standardu. Na planu leksike očuvane su dijalektološke crte koje su prikazane u tabeli.

7. TEKSTOVI

Pa ùpoznāla ga, Muníbi dólazio, u Ljubūšu, Muníbi Házimovōj sèstri, òna je túdi. Őbićāj nīje da ìdū cùre mòmcima na sijélo nègo da dóđū òni, da se sàberū, da dóđē i òn gdje su òstālī mòmcī, i ònāj, kážē Taiba, Taiba je mùdrija bíla: *Rècidēr Muníbi da dóđū kod ònogān, ðe je Rāmiza*. I tåko i bī. Mí dōlje na sijélo, bílo nās je, Bōga mi, cūrā dōsta. I ònāj, dōlje na sijélo mí zàsjele, Jákup dijelō cigāre, kážē Taiba, zavíka: *Kāmo nāma? A Jákup će ti: Nīje za kózā sījeno*. Taiba ti šūt, ni jénē, Bōga mi jes. I ònāj tåkō sijélili, višē se ràzišli, kad eto ti Muníbē zà mnōm, kážē: *Pōslō me Jákup na prózor da ti dóđe*. Já reko: *Ma ne mògu, Muníba, eno si vīdila Taibē, nātūrā se, nek ìdē Taibi dōlje*. – Őn, kážē, hòće tèbi. *Jā ga pītām kōjā ti se cūra nājboljē sviða, ònā glāvana. Őnā glāvana mi se nājboljē sviða*. I Bōga mi dóđe na prózor. Àšikovāli tú vèce, i eto ti, kad je òpē dólazio, dōnio zāruku nīje me ni pītō hòćeš li – nèceš li, sāmo zāruku dōnio. Nego, òtud – òvdud, òtud – òvdud, òn ubjēđtvāj i já ùzmēm tu zāruku. Bōga mi nīsam stjēla, ali eto, vāljda tå sudbina. I ònāj ùzmēm zāruku. Hēftu dánā da čekāmo. Mujagínca dóđi i rèci Taibi: *Hòće se Latífa da ùdā*. – *Zà kojēga? – Za Jákupa*. Tō je njōjzi bèra bílo. Őna stārijā òd menē dvjē godine, já mlāđā ò njē. Īmala já sedāmnēs. Kō nējmā nī škōlē, nējmā nīšta, ùdāj se, hājde. I ònāj, òna ti, moj sīnko, bábu mi rèkni: *Hòće Latífa da ti se ùdā*. I bábo ti ná me: *Ðe su ti tå gōvna, ðe su?* Őn je víkō zārūkā gōvna, kážē: *Ūbiću te, govōri ðe su*. – *Evo ti, reko, evo*. I ja dānēm ònō njēmu, nīje bílo nèkolka dāna da bi svātovi dōšli, ne znām kōlko, nīje bílo mlōgo. – *Nōsi Muníbi òvā gōvna nek vrāti, Muníbi nōsi*. Já pōšla krāvu da múzem tāmōna, svrātīm se dōlje, Muníba se sprēmā. Muníba, rèko, nēmōj se sprēmāti já nécu vrācati. Mēni Jákup zaprijétijo. Rèko, nēmōj Muníba vrācati, hājde na Ūstikōlinu, i mālo būdi dōlje i kad būdē vrijēme vōzu i ti dóđi gōre. Āmān ovāko cīpi se ùzā me: Heeej Bōg ti dāo svāko dōbro, kāko bi ja dōlje da vrātīm, eto kāko bi? Nēmōj reko nīšta íci. I eto krijūcí òtišla. Őna porúčila što bi dólazili u nēdelju svātovi, u sūbotu su dōšli. Őpē nīje mi znāo bábo, nīje, a òsjetijo se, i on se òsjetijo. Mí smo nā Njuhe, mēnē su nā Njuhe odvėli i iž Njúhā na Ūstikōlinu, a òzgo sve národ: Ējubaga, Mēhaga, Sálihaga, svē je to sišlo da me ispratī do na Ūstikōlinu. A bábo u mēnē prāvio ònōj Sēhki ònū kūcu prekrívō, ma rèkō: *Vāsvoja*, (a s mājkom sam se zadovolila, kad je mājka krénula, mājki sam rèkla) *ma šta no ìdū, nīje pétak, nīje nīšta sūbota je, što no òdošē svi na Ūstikōlinu*. – *Šta já znām, rèkla mājka, ne znām ja Bōga mi*. Kad su òzdō se vrātīli i bábu rèkli túdi, čestítali mu da mu prūžē rūku što sam se ùdala. Ma kāko čestítānje bábo jādan ònōm rukom jēnōm kako je šcēpō e vódi zà kose sve je išcūpō. Āmān plākō

ko dumánac bábo. I eto ti, dölje ù vōz, s vòzom smo do na Òsanicu. I eto ti, na Òsanicu došli, kònj čekā, zàkićen, svätovi jesu zàkićeni òzgdō. I evùdē ìspod Pòlja ìdēmo, ádo mēni pričā svē da je vō njihovo vùdēn. Àmān rèko pòbogu, kò će ga ráditi. A já sam bóna bíla vrìjēna, bílo sedamdēsēt u mēni i pēt kíla kad sam se ùdala. Bíla ja vrìjēna, gdje si me got bácio mògla sam stići i ùteći. I dóđēmo, a Jákup na pòslu nije nìkako bìo kod kùće, svätovi dovēli mēnē, nējma Jákupa, i víčū òni upántila sam Sinana Kùrtovića: *Ma kùd Jákup òde da ònū mládū skìnē sa kònja?* A mēnē ádo Òsman skìnō s kònja. I eto ti. mòja djèco.

Latífa Hódo, 80 godina, Mràvljače

A já ònom ùnuku mǎlo – mǎlo Šēmso. Hee, mòja mǎjko. Svē gǎ zòvēm Šēmso, mòja dúša. Nìko ne zná kǎko je mǎjki. Nìkad, síne, nìkad prebòljeti. Da je bōgdō on mēnē ùkopō, làkšē bi òn prebòlio. Pa dvǎjes jēnu gōdinu, bóna, hēj. Uh, kǎd se sjētīm. Dvǎjes jēna gōdina, dúša mòja drǎgā. Àllāh mu rǎhmetīle. Svē bi, mòja Àmela, víkō dédo ti: *Fáto, obúci tí njēmu štā nǎizvrāt, nēkū hǎljinku.* Ni Sēlmē víšē nēmā. Znām kǎko je sǎd Zúmri. Mǎjka je ko spúzva, pūna je vòdē, stīsni, ìšcerāj, òpē òna òstade, mēhka, ùvijēk mēhka.

Fáta Hǎdžíc, 78 godina, Dríne

Tō su srētni dāni, i dòbri dāni. Nìkad nǎkōga živòta, čùjēš, nìkad, ma ljepòta. Ma, Bòže mój, áko ìmā nǎmaži kríšku hljēba, pokǎjmači, pošèceri i òde zǎ kravama. Izgùbi krǎve, nè smijēš kùći da dòđēš dok nè nadēš, ma kǎkav. A dǎvā mórō si dònjēti brēme. Vèzulja Òmerova i Milava Hílmova se pobòdošē, i odgúrāla je dölje i zàkopāli je i Cìgani je odnèsošē. A pòcerāj òvce u Ríkavac i nǎviše ònīm pútem, pa otídi tǎmo u vítove ù krastavice, pa ù trešnje, ma hǎjdi, jadan. E vódi kad òdosmo jèdnōm u Šácira ù jagode e vódinā, bílo nǎs je dēsēt, kad nǎs Šácir zǎjmi, bráco, kǎžē: *Bìrkate li hi, bìrkate.* Jána ti mǎjka, tō je bōlan nè bijo òtišlo, kùd se tō svē spǎcalo nizǎ šumu. Já sam prēko ògradē preskòcijo, òpanak mi ìspō, nìkad ga nǎšō nísam.

Rámiz Hǎdžíc, 61 godina, Dríne

8. LITERATURA

Brabec, *Tuzla*

Brabec, I. (2012): *Govor Tuzle i okolice*, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knjiga X, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo

Brozović, *Fojnica*

Brozović, D. (2007): *Govor u dolini rijeke Fojnice*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Bulić, *Živinice*

Bulić, R. (2014): *Arhaičniji govori u gornjem toku Spreče: Živinički kraj*, Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli, Tuzla

Jahić, *Ijekavskoštakavski*

Jahić, Dž. (2002): *Ijekavskoštakavski govori istočne Bosne*, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knjiga VIII, Institut za jezik, Sarajevo

Halilović, *Tuholj*

Halilović, S. (1990): *Govor Muslimana Tuholja (okolina Kladnja)*, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knjiga VI, Sarajevo

Halilović, S. (2005): *Bosanskohercegovački govori*, u: *Jezik u Bosni i Hercegovini*, Institut za jezik u Sarajevu i Institut za istočnoevropske i orijentalne studije Oslo, Sarajevo

Halilović, S. (1996): *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke*, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knjiga VII, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo

Halilović, S., Tanović, I., Šehović, A. (2009): *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Slavistički komitet, Sarajevo

Peco, *Istočna Hercegovina*

Peco, A. (2007): *Govori istočne i centralne Hercegovine*, Bosansko filološko društvo, ANUBiH, knjiga I, Sarajevo, 40 – 243.